

STUDIU COMPARATIV PRIVIND NATURA JURIDICĂ A CLAUZEI PENALE

Autor: Natalia TROFIMOV, drd., lector superior

Universitatea Tehnică a Moldovei

Abstract: În acest articol este analizată natura juridică a clauzei penale ce reprezintă prin sine un mijloc de garantare a executării obligațiilor. Fiind o parte componentă a contractului, clauza penală, alături de funcția de garantare a executării obligațiilor, îndeplinește funcția de evaluare anticipată a prejudiciului posibil, funcția compensatorie a prejudiciului cauzat prin neexecutarea obligațiilor asumate, funcția de sancționare a debitorului pentru conduita incorectă și funcția de stimulare a debitorului spre executarea obligațiilor. Clauza penală trebuie să fie întocmită în forma scrisă și este obligatorie pentru părțile contractante.

Cuvinte cheie: mijloc de garantare a obligațiilor, creanță, riscul insolvabilității, clauza penală, contract, creditor, debitor, neexecutarea obligațiilor, executarea necorespunzătoare a obligațiilor, executarea tardivă, evaluarea anticipată, prejudiciul, compensare, sancționare.

În orice sistem de drept, o persoană care contractează o obligație (de a plăti o sumă de bani, de a livra un bun sau de a presta un serviciu) răspunde de îndeplinirea obligației asumate cu propriul ei patrimoniu. Pentru a se proteja contra eventualelor riscuri creditorul solicită prezentarea unor garanții care ar putea înlătura sau diminua riscul insolvabilității debitorului.

Garanțiile reprezintă acele mijloace juridice care conferă creditorului garantat anumite prerogative suplimentare în ce privește executarea obligației asumate de debitor. Aceste mijloace juridice, de regulă, fie oferă creditorului garantat o prioritate față de ceilalți creditori în ce privește satisfacerea creanței sale (exemplu: gaj, ipotecă), fie o posibilitate ca, în caz de neexecutare din partea debitorului, creditorul să urmărească pe o altă persoană, care s-a angajat să execute obligația ce revenea debitorului (exemplu: fidejusiunea).

În literatura de specialitate, s-a atribuit termenului de garanție un înțeles mult mai larg, incluzând-se, pe de o parte, garanțiile propriu-zise, iar pe de altă parte, anumite procedee sau mijloace juridice extrinseci raportului obligațional, dar care au rolul de a conserva patrimoniul debitorului în vederea executării silite². Printre aceste mijloace juridice un loc deosebit îl ocupă garanțiile ale executării reale menite să sporească șansele creditorului de a obține executarea obligațiilor. Clauza penală, ce constituie obiectul cercetării articolului dat, se include anume în această categorie de mijloace de garantare a obligațiilor.

Conform legislației Republicii Moldova clauza penală este calificată drept mijloc de garantare a executării obligațiilor și presupune o prevedere contractuală prin care părțile evaluează anticipat prejudiciul, stipulând că debitorul, în cazul neexecutării obligației, urmează să remită creditorului o sumă de bani sau un alt bun.

Din definiția legală a clauzei penale rezultă că, ea are natură contractuală, adică este stabilită prin acordul părților.

Clauza penală se aplică numai dacă nu este executată obligația principală a contractului, care poate să se înlățească ca o neexecutare totală sau parțială, ca o executare necorespunzătoare sau ca o executare cu întârziere; neexecutarea poate fi, de asemenea, în același timp, atât necorespunzătoare, cât și cu întârziere³.

Obiectul clauzei penale îl constituie, în mod uzual, o sumă de bani, determinată sau determinabilă, numită penalitate.

---

² Iosif R. Urs, Smaranda Angheni, „Drept civil. Drepturi reale. Teoria generală a obligațiilor civile”, vol. II, Ediția a III-a, Editura „Oscar print”, București, 2000, p. 355.

³ Deși în art.624, alin.1 CC RM se vorbește numai despre neexecutarea obligației, trebuie de menționat că, potrivit art.602, alin.2 CC RM, neexecutarea include orice încălcare a obligațiilor, inclusiv executarea necorespunzătoare sau tardivă.

Pentru a obține plata sumei stabilită în clauza penală, este suficient ca creditorul să dovedească faptul neexecutării, executării necorespunzătoare sau tardive a obligației. Suma de bani prevăzută în clauza penală se datorează în locul despăgubirilor care s-ar putea stabili pe cale judecătorească în cazul neexecutării sau executării necorespunzătoare și, îndeosebi, tardive a obligației.

În literatura de specialitate au fost expuse mai multe opinii în ce privește natura juridică a clauzei penale. Astfel, conform unei opinii «clauza penală reprezintă o modalitate de evaluare anticipată a prejudiciului suferit de creditor ca urmare a neexecutării obligației de către debitor»⁴. Conform altei opinii «clauza penală este un mijloc de garanție a executării obligației, pe care îl are la îndemână creditorul»⁵. Unii autori atribuie clauzei penale o natură dublă definind-o ca «un mijloc de evaluare anticipată a despăgubirilor la care dă naștere neexecutarea obligației, dar și un mijloc de garanție a executării obligațiilor»⁶. În legislația și doctrina rusă, în analiza naturii juridice a clauzei penale accentul se pune pe funcția ei de garantare a executării obligațiilor, această instituție avându-și sediul în Capitolul 23 al Codului civil intitulat "Asigurarea executării obligațiilor"⁷.

Generalizând opiniile expuse mai sus, putem menționa că clauza penală este o instituție multifuncțională. Prin urmare clauza penală îndeplinește :

1. *funcția de garanție* prin faptul că perspectiva consecințelor neexecutării obligațiilor contractuale îndeamnă pe debitor la executarea reală a contractului.

2. *funcția de evaluare* convențională anticipată a prejudiciului care poate fi cauzat creditorului prin neexecutarea obligației și, respectiv, a întinderii reparației sub formă de despăgubiri pe care debitorul o datorează creditorului.

3. *funcția compensatorie (reparatorie)*, deoarece are menirea de a compensa prejudiciul suferit de creditor prin neonorarea obligațiilor contractuale de către debitor. Prejudiciul trebuie să cuprindă atât pierderea efectivă – *damnum emergens*, cât și câștigul nerealizat ca urmare a neexecutării obligațiilor de către debitor – *lucrum cessans*⁸.

4. *funcția de sancționare*, care rezultă din faptul că penalitatea se plătește independent de întinderea prejudiciului, putând să depășească limitele acestuia, și chiar în lipsa oricărui prejudiciu. În majoritatea țărilor dreptului continental, clauzei penale i se recunoaște și funcția sancționatoare alături de cea de compensare, instituindu-se uneori un control judiciar asupra clauzelor deosebit de oneroase. Conform acestei concepții, dacă debitorul nu-și onorează obligația asumată, creditorul este îndreptățit la despăgubirile prevăzute de clauza penală, fără a trebui să dovedească existența și mărimea prejudiciului suferit. Pe de altă parte, legislațiile sistemului common law refuză să recunoască validitatea clauzelor penale care stabilesc despăgubiri mai mari decât prejudiciul suportat. *Principiile Unidroit* în acest sens au propus o soluție de compromis: dacă contractul prevede că debitorul ce nu și-a onorat obligația va plăti o sumă anumită, această sumă va fi alocată creditorului independent de prejudiciul suportat efectiv. Totuși, indemnitatea poate fi redusă la o sumă rezonabilă, dacă ea este evident excesivă în raport cu prejudiciul rezultat din neexecutare⁹.

5. *funcția de stimulare* a debitorului la o conduită corectă. Făcând din plata penalității o consecință inevitabilă a încălcării obligațiilor contractuale, clauza penală își învederează rolul său mobilizator, determinând părțile la executarea reală a contractelor. Ea este un stimul pentru executarea la timp și în modul corespunzător a obligațiilor contractuale.

Analizând natura juridică a clauzei penale trebuie de subliniat că acestei îi sunt caracteristice următoarele :

---

⁴ Alexandre Demeyere, „Etude comparative de la clause pénale en droit civil français et en common law”, Montreal, 1999, p. 48; Jorge Peirano Facio, „Nature juridique de la clause pénale dans les droits français et latino-américain”, Montevideo, 1949, p. 318.

⁵ I.M. Anghel, Fr. Deak, M.F.Popa, „Răspunderea civilă”, Editura Științifică, București, 1970, pag.370; Florin Ciutacu, Cristian Jora, „Drept civil. Teoria generală a obligațiilor”, Editura Themis cart, București, 2003.

⁶ V.D. Zlătescu, „Garanțiile creditorului”, Editura Academiei, București, 1970, p. 85

⁷ Codul civil al Federației Ruse, Moscova, 2006, pag.100; Ю.К. Толстой, А.П. Сергеева, «Гражданское право», Часть 1, Москва. Изд. ТЕИС. 2003, p.690.

⁸ Iosif R. Urs, Smaranda Angheni, „Drept civil. Drepturi reale. Teoria generală a obligațiilor civile”, vol. II, Ediția a III-a, Editura „Oscar print”, București, 2000, p. 323.

⁹ Alexandre Demeyere, „Etude comparative de la clause pénale en droit civil français et en common law”, Montreal, 1999, p. 56.

1. clauza penală are un *caracter accesoriu* deoarece validitatea obligației principale constituie o condiție esențială pentru existența clauzei penale. În acest sens, legea dispune că prin clauză penală se poate garanta numai o creanță valabilă. Nulitatea sau stingerea obligației principale se răsfrânge și asupra clauzei penale conform regulii *accessorium sequitur principalem*. În consecință, dacă obiectul obligației principale piere din caz fortuit sau de forță majoră, ori dacă debitorul nu-și poate executa obligația datorită altei cauze străine care nu-i este imputabilă, el va fi eliberat și de obligația stabilită în clauza penală. De reținut că nulitatea clauzei penale însă nu atrage nulitatea obligației principale.

2. *Debitorul nu poate alege între executarea în natură și plata sumei prevăzută în clauza penală.* Scopul clauzei penale este de a determina întinderea despăgubirii, și nu crearea unei posibilități pentru debitor de a se degreva de obligația principală printr-o altă prestație - plata penalității. În ceea ce privește *cumulul penalităților cu executarea obligației*, regula este că creditorul nu poate cere concomitent executarea prestației și plata clauzei penale, cu excepția cazurilor în care sunt stipulate penalități și pentru executarea necorespunzătoare sau tardivă a obligației.

3. Pentru a se putea aplica clauza penală, *este necesar să fie întrunite toate condițiile acordării de despăgubiri*. Această cerință derivă din faptul că semnificația clauzei penale este evaluarea convențională a despăgubirilor datorate creditorului pentru neexecutarea contractului și că ea reprezintă, de fapt, o modalitate a răspunderii civile contractuale, așa cum s-a arătat mai sus. Cât privește condiția existenței vinovăției, legea prevede expres că debitorul nu este obligat să plătească penalitate în cazul în care neexecutarea nu se datorează vinovăției sale. În cazul în care neexecutarea se datorează parțial unui caz fortuit sau dacă există alte împrejurări ce exonerează pe debitor de răspundere, cum ar fi, de exemplu, acțiunile culpabile ale creditorului care au contribuit la survenirea prejudiciului, instanța de judecată va trebui să aprecieze în ce măsură debitorul este exonerat de răspundere, și drept urmare, penalitatea se va aplica numai proporțional cu partea din obligație a cărei neexecutare se datorează vinovăției debitorului.

4. *Creditorul obligației cu clauză penală este un creditor chirografar*, care vine în concurs cu ceilalți creditori fără vreun drept de preferință față de ceilalți creditori chirografari ai aceluiași debitor.

5. În ceea ce privește corelația dintre *clauză penală și despăgubirile pentru prejudiciul cauzat prin neexecutarea obligației*, potrivit art. 626, alin. (2) CC RM, ea poate fi exprimată prin mai multe modalități, și anume:

- ca regulă generală, creditorul poate pretinde repararea prejudiciului în partea neacoperită prin clauza penală (*clauza penală inclusivă*);
- creditorul poate cere sau despăgubiri, sau penalitate (*clauză penală alternativă*);
- creditorul poate cere repararea prejudiciului peste penalitate (*clauza penală punitivă*), ceea ce înseamnă că se plătește atât penalitatea, cât și suma integrală a despăgubirilor în mărimea prejudiciului suportat;
- creditorul poate cere doar penalitatea (*clauza penală exclusivă*).

6. *Clauza penală are forță obligatorie între părțile contractului* și, în principiu, se impune să fie respectată întocmai de instanțele de judecată, indiferent de faptul dacă este egală, mai mică sau mai mare decât prejudicial. Însă potrivit prevederilor legale, în cazuri excepționale, luându-se în considerație toate împrejurările instanța de judecată poate dispune reducerea clauzei penale disproporționat de mari. De remarcat că reducerea în cazurile enunțate a marimii penalităților constituie o facultate, dar nu o obligație a instanței. Dacă instanța decide să modifice mărimea penalității ea trebuie să-și motiveze decizia, ceea ce nu este cazul atunci când instanța refuză s-o modifice. Revizuirea clauzei penale de către instanța de judecată constituie o excepție de la principiul forței obligatorii a contractului în favoarea principiului echității.

Făcând o sinteză asupra celor menționate mai sus, putem concluziona că natura juridică a clauzei penale este una contractuală, astfel încât părțile contractante au posibilitatea ca, de comun acord, să o modifice și chiar să o desființeze. Clauza penală reprezintă un mecanism nu doar de protecție împotriva consecințelor cauzatoare de prejudicii ale neexecutării obligațiilor contractuale, ci și de corelație, atât legală, cât și morală, întrucât nu permite părților să spere că, poate, vor fi exonerate de răspundere pentru neîndeplinirea obligațiilor. Stipularea clauzei penale asigură respectarea obligațiilor asumate prin contract, determinându-l pe debitor să le execute cu bună-credință. Această punere în gardă exercită o presiune materială și morală asupra debitorului pentru a evita aplicarea clauzei penale. Eficiența sporită a acestuia este determinată de cuantumul mai mare al penalității în raport cu prejudiciul cauzat creditorului prin neexecutare, executare necorespunzătoare ori prin întârziere a prestației la care debitorul s-a îndatorat. Clauza penală apare ca o adevărată amendă civilă, în sensul că, în absența chiar a prejudiciului, debitorul va fi ținut să plătească penalitățile pentru simplul fapt al neexecutării obligațiilor.

Bibliografie:

1. Codul civil al Republicii Moldova, Legea nr.1107-XV din 06.06.2002.
2. Codul civil al Federației Ruse, Moscova, 2006.
3. I.M. Anghel, Fr. Deak, M.F.Popa, „Răspunderea civilă”, Editura Științifică, București, 1970.
4. Sergiu Baieș, Aurel Băieșu, Valentina Cebotari, Ion Crețu, Victor Volcinski, «Drept civil. Drepturile reale. Teoria generală a obligațiilor”, Vol.II, Editura Cartier juridic, Chișinău, 2005.
5. Florin Ciutacu, Cristian Jora, „Drept civil.Teoria generală a obligațiilor”, Editura Themis cart, București, 2003.
6. Alexandre Demeyere, „Etude comparative de la clause pénale en droit civil français et en common law”, Montreal, 1999.
7. Jorge Peirano Facio, „Nature juridique de la clause pénale dans les droits français et latino-américain”, Montevideo, 1949.
8. Paul Mircea Cosmovici, „Drept civil. Drepturile reale. Obligații. Codul civil”, Ed. a III-a, Editura ALL BECK, București, 1998.
9. Iosif R. Urs, Smaranda Angheni, „Drept civil. Drepturi reale. Teoria generală a obligațiilor”, vol. II, Ediția a III-a, Editura „Oscar print”, București, 2000.
10. Ion Dogaru, Pompil Drăghici, „Teoria generală a obligațiilor.”, Editura ALL BECK, București, 2002.
11. Ion P.Filipescu, Andrei I.Filipescu, „Drept civil.Teoria generală a obligațiilor”, Editura Actami, București, 2000.
12. Dumitru C.Florescu, “Drept civil. Teoria generală a obligațiilor”, Vol.II, Editura Titu Maiorescu, București, 2002.
13. Vasile Gionea, „Curs de drept civil. Proprietatea și alte drepturi reale. Teoria generală a obligațiilor. Contracte speciale. Succesiuni.”, Editura Scaiul, București, 1996.
14. Igor Trofimov, „Dreptul contractelor”, Editura „Elena-V.I”, Chișinău, 2002.
15. Simona-Maya Teodoroiu, „Drept civil. Curs universitar (compendiu)”, Editura lumina Lex, București, 2004.
16. Brîndușa Ștefănescu, Raluca Dimitriu, „Drept civil pentru învățământul superior economic”, Editura Lumina Lex, București, 2002.
17. V.D. Zlătescu, “Garanțiile creditorului”, Editura Academiei, București, 1970.
18. Ю.К. Толстой, А.П. Сергеева, «Гражданское право», Часть 1, Москва. Изд. ТЕИС. 2003.